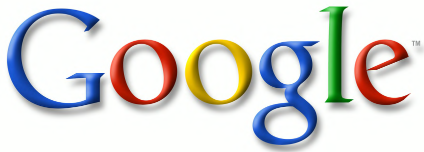

Google

Holbergs Træ i Fiolstræde.

En Analyse

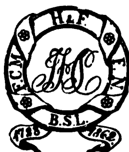
henhørende til „det skjønnes Naturlære“

af

[illegible] Christian Müller

Ludvig Feilberg,

Civilingeniør.

Kjøbenhavn.

Forlagt af I. H. Schubothes Boghandel.

Græbes Bogtrykkeri.

1882.

Indhold.

Pag.

Indledning . . . . 1.

A. Om Skyggevirkningen ved Holbergs Træ . 7.

B. Projektionsforholdene . . . . 29.

C. Begrebet „Selvexistens“ . . . . 33.

D. Om Betingelser for Opfattelsen af Selvexistens . . . . 57.

Et Slutningsbesøg . . . . 86.

INDLEDNING.

Naar man en Junidag, kort efter Solnedgang (Kl. 8—9), vil lægge sin Aftentur om ad Fiolstræde, træffes Holbergs bekjendte smukke Kastanjetræ i en tiltalende Skikkelse. Med sine store Grene, der inde fra Provstegaarden naa helt over imod Universitetsbiblioteket, vækker det allerede paa Frastand enhvers Opmærksomhed. Ejendommeligt er det at se, hvorledes Træet frembringer forskjellige Ind-

tryk i forskjellige Afstande. Der er bestemte Steder i Gaden, hvor det med særlig Styrke gjør sig gjældende, og atter andre, hvor det mere ubemærket blander sig mellem sine Omgivelser. Omtrent ved Huset Nr. 7 bliver man i Reglen først opmærksom paa det (se ovenst. Træsnit). Her præsenterer det sig smukt. Den Maade, hvorpaa de nedhængende Grene aftegne sig paa Skindergades Huse, af hvilke 2den Sals Vinduerne netop ses, hvorimod 3dje Sal skjuler sig bag det grønne, er virkningsfuld; det er, som om man saa' ind paa en Skueplads med halvtoprullet Tæppe. Nærmer man sig, taber Indtrykket kjendeligt i Virkning, indtil man kommer hen omtrent ved Huset Nr. 14. Her er atter et gunstigt Sted for Iagttagelse. Virkningen fremtræder dog imidlertid paa en anden Maade, ret som om Aarsagerne til Skjønhed kunde være andre. Det er mere, som man var kommen ind i en langagtig Gaard. Man har den selvsamme Følelse af Bygningernes Enhed, som naar man gaar over en Gaardsplads. Denne Følelse

Holbergs Træ, set fra Fiolstræde Nr. 14.

skriver sig aabenbart derfra, at Træet træder saa stærkt frem i Modsætning til Husene, at det ligesom forliger disse med hverandre. Hus er Hus lige over for et Træ, selv om Husene ere lidt forskjellige; de maa holde sammen imod den sære, fremmede Gjæst, der er kommen iblandt dem. Dette Gaardsplads-Indtryk giver en ejendommelig hjemlig Ro. Saaledes skifter Indtrykket under Gangen idelig Karakter. Kommer man helt hen i Træets umiddelbare Nærhed, bevirkes en gjennemgribende Stemningsforandring derved, at Skyggevirkningen kommer til. Det kalder en hel ny Række Fornemmelser til Live. Sært hyggeligt er dette Spil. Uden at man lægger Mærke dertil, udøver denne Vexlen en «opholdende» Indflydelse paa Sindet. Staar man ved Hjørnet af Frue Plads, kan det være, som man her mistede noget venligt. Tit var det, som om Pladsen var kold og tom, tit — naar man ikke havde noget Maal for sin Gang — skete det, at man uvilkaarlig vendte om og gik tilbage mod Træets ligesom sjælelige Lunhed. Der findes ved dette

Træ noget, man saa ofte leder efter og savner, men sjældent finder. Man taler om Skjønhed; det er slet ikke det. Mangfoldige Ting ere skjønne uden i mindste Maade at besidde dette ejendommelige. Der er noget her, som er meget mere end Skjønhed; eller skal det kaldes Skjønhed, saa er det Skjønhed af en ganske egen Art, en Art, som det vilde være højst ønskeligt at kjende nærmere.

Her er vor Opgave i nærværende Afhandling: Vi ville sætte os for at analysere Skjønhedsindtrykket, som Holbergs Træ udøver, paa den Tid af Aaret og Dagen, der oven for blev nævnt, ville søge at efterspore om muligt alle medvirkende Aarsager, stadig i Haab om derved at komme efter, hvad det ejendommelige var, der den Gang virkede saa velgjørende paa Sindet, i Haab om derved at træffe paa en Vej, der mere almindelig kunde lede til den aandelige Raritet, som sikkerlig her ligger skjult.

Og nu Methoden? Ja, der skal slet ingen være, i hvert Fald ikke nogen forud udtænkt.

Naar man i Tænkning fremfor alt frygter det, man kunde kalde at knække Spidserne af Sandheden, naar man kun attraar et lille Tankedivertissement, hvori man sætter Tankens ukunstlede Friskhed og Varme som noget væsentligere, end at Resultatet fremkommer i Kollegieramme («Gang i Talen»), maa man allerhelst slet ikke paabegynde en Undersøgelse efter Methode eller systematisk forud lagt Plan, men overlade til Ilden at finde Vej til Brændselet. Lad os gribe fat i og begynde ved den første den bedste Enkelthed, den, der først vakte vor Forundring; det var Skyggevirkningen.

A. Om Skyggevirkningen ved Holbergs Træ.

Naar man paa sin Vandring langs Fortovet paa Universitetsbibliothekets Side stundum uvilkaarlig kommer til at staa stille, for med Behag at betragte Pladsen under Træet, og det samtidig med, at Kronen over éns Hoved dog ganske er skjult for Blikket, maa det være fordi der er noget virkningsfuldt i Belysningen, i den svage Mørkning, der opstaar ved, at Dagslys i visse Retninger holdes ude, medens det ensidigt falder ind i andre. Det kan ikke være tilfældigt, naar man studser gjentagne Gange ved et Indtryk paa selvsamme Maade. Man kan sige: Derfor behøvede det ikke at være netop Skyggevirkningen, der vakte Opmærksomheden. Nej! men dertil føres man

idelig tilbage. Saaledes husker man, at der i Vinterens Løb aldeles ikke var noget særlig mærkeligt ved dette Sted; under de nøgne Grene stødte man aldrig paa noget særlig hyggeligt; men lige fra den Dag i Maj, da de første halvtudfoldede bløde Bladknopper begyndte at naa dækkende sammen for oven, mærkedes dette hyggelige Skjær paa Fliser og Brosten. Man kan ogsaa ligefrem føle det «med sig selv», føle, at hvis nogen, mens man stod der, med ét kunde borttage den skyggende Krone, saa det fulde Dagskjær uhindret kunde falde ned i Gaden, vilde den hyggelige Stemning være forbi; et Argument, som Videnskabsmanden maaske ikke tager for gyldigt, men som ikke desto mindre i enhvers egen indre Tankeverden bør tillægges den højeste Opmærksomhed, fordi det skriver sig fra den mest fintfølende og mest dybtgaaende Avtoritet i den sjælelige Verden.

Egentlig er det underligt, at Skygge kan medvirke til Skjønhed. Skygge maa dog saa

vel som Død og Mørke i Følge hele sit Væsen være uskjøn, skulde man synes. Ja, man kan ad Erfaringens Vej overbevise sig om, at det som Regel virkelig ogsaa er saaledes:

1. Se vi paa den Mur, der begrænser Frederiksberg Kirkegaard ud imod Frederiksberg Allé, og over hvilken der breder sig en jævn, ensformig stærk Skygge fra Allétræerne, saa har denne her en alt andet end forskjønnende Indvirkning. Muren synes raa og sur at se til og først, hvor Træerne paa et enkelt Sted lade den tilfalde fuld Belysning, faar den et venligere, hyggeligere Præg, et ligesom oplivet Fysiognomi. Skygge og Skummelhed fremtræde her afgjort som uskjønne, og af saadanne Exempler vilde der kunne fremdrages utallige.

Hvorledes kan da Skyggen i nærværende Tilfælde virke forskjønnende? Vi staa her i Virkeligheden over for et ret drilagtigt Fænomen. Mangen Gang, naar man stod ved Træet og vilde forklare Skjønheden, syntes man, at der

slet ingen var. Skyggen var hæslig og blev hæslig. Jo mere man saa' skarpt og opmærksomt, navnlig paa Partiet omkring Holbergs Mindetavle, desto mere syntes det at være utvivlsomt, at det var uskjønt. Men naar man saa gik og næste Dag uden særlig Opmærksomhed atter passerede Stedet, var det alligevel, som om det netop var Skyggen, der henrev én. Sligt kan ordentlig være ærgerligt. Ser man efter Skjønheden, saa er den borte og vender man sig fra den, saa kalder den paa én. Det er, som om man havde at gjøre med hine legende Alfeskikkelser, der forsvinde, naar man ser efter dem.

At det er den subjektive Hæmningsvirkning (se St. U.* Pag. 107), der her driver sit Spil, er indlysende. Naar det lader sig godtgjøre, at et Indtryks Finhed og Styrke

* „St. U." er her og i det følgende en forkortet Betegnelse for et af Forfatteren i 1881 udgivet Skrift: „Om størst Udbytte af Sjælsevner", paa Grundlag af hvilket nærværende Afhandling gjennemgaaende er bygget.

lider ved, at Bevidstheden direkte henvendes derpaa, er det let forklarligt, at et svagt Skjønhedsskjær af halv ubevidst Natur som det her foreliggende, fuldstændig ligesom kan blive borte mellem Hænderne paa én, naar man ser vist paa det. Deraf maa man slet ikke slutte, at Skjønheden ikke findes. Man kan være fuldstændig sikker paa, at hvad vi paa slaaende Maade i første Øjeblik iagttog, virkelig maa være til Stede, selv om vi kunne tabe det af Syne. Det er ikke Sagen, men Blikket, der kan forandre sig. Man blindes af Bevidstheden. Derpaa bør vi ikke bygge nogen forandret Dom, og derfor bør vi heller ikke her et Øjeblik tvivle om Tilværelsen af den Skjønhedsaarsag, der i første Øjeblik greb saa stærkt ind i Stemningen. Men paa samme Tid kunne vi dog heller ikke forkaste den senere aldeles klare Erkjendelse af, at Skyggen var uskjøn. Det var ikke til at tage fejl af. Hvorledes skal man forstaa en saadan tilsyneladende Modsigelse? Her synes at herske en fuldstændig Forvirring.

Til Klaring af slige Forhold er intet saa lærerigt som at betragte andre Gjenstande af samme Art som den, man undersøger, men under lidt forandrede Forhold.

2. Vi ville stille Læseren over for et Træ, der i flere Henseender minder om Holbergs-Træet, men dog i andre væsentligt adskiller sig derfra, Kastanjetræet ved Indgangen til Rosenborg Exercerplads lige over for Huset Gotersgade Nr. 121. Naar vi kortelig skulle angive, hvilke nye Forhold, der her ere de væsentlige, maa det fremhæves, at dette Træ staar friere, og at den Mur, hvorover dets Grene hænge ud, er længere og lysere, hvorved den partielle Mørkning, Træet frembringer under sig., fremtræder paa en langt mere kjendelig Maade end ved Holbergs-Træet; i nogen Afstand ser den ud som en temmelig bestemt afridset, lille mørk Plet. At denne Skygge i og for sig er uskjøn, er her tydeligere at se end ved Holbergs-Træet. Det træder navnlig frem ved Sammenligning mellem to Piller i Muren, af hvilke den ene staar lige i

Mørkningens Centrum, den anden i dens Udkant paa Grænsen af det lyse. Den første er skummel og hæslig, den sidste overordentlig hyggelig; ja, her træffe vi det paafaldende, at den sidst nævnte Grænsepille egentlig er langt smukkere end Murens øvrige Piller, kjendelig hyggeligere end de ganske fuldt belyste længere ned ad Gaden. Det synes, som om den Omstændighed, at Grænsekampen mellem Lys og Skygge just falder ved denne Pille, at Mørket ligesom brydes paa dens hvide Dæksten, er det, der bringer Hyggeligheden til at concentrere sig der. Det samme Forhold gjentager sig til alle Sider rundt om Træet. Det hyggelige ved Skyggen kan ved nærmere Undersøgelse stadig henføres til visse bestemte Linjer — man kan næsten med Fods Nøjagtighed udpege, hvor det findes, paa den eller den Flise, ved dette eller hint Parti Brosten — og i Overensstemmelse med det sagte viser det sig stadigt, at disse Linjer følge Grænsen mellem Lys og Skygge. Til dette Overgangssted, denne Forpostlinje, synes Behaget altid knyttet.

Heri ligger et Fingerpeg. Det fremgaar umiskjendelig heraf, at Behaget hverken knytter sig til Mørket alene eller til Lyset alene, men ligger i Samspillet imellem dem i selve Indgribningen af Lys i Mørke, et Forhold, der allerede lader os øjne Forstaaelsen af, at Skyggen godt i og for sig kan være uskjøn og dog nødvendig til Skjønhed; thi ét er Samspillet mellem to Indvirkninger, et andet de Indtryk, som hver for sig alene frembringe. Lysets Forhold til Mørket maa være det skjønne, aldeles uanset, om Lys og Mørke hver for sig alene ere skjønne eller ikke.

Men hvad er det saa igjen i dette Samspil, der kan være saa velgjørende? Er det blot det, at Lyset naar til Mørket, eller det, at Lysets Ejendommelighed mere kommer frem ved, at det stilles ved Siden af Mørket, eller hvad er Grunden?

For at faa Besvarelse paa dette Spørgsmaal, er det nødvendigt at se flere Tilfælde.

3. Under en nærmere Indsamling af

Erfaringer, komme vi da en Dag ud paa Vesterbrogade i Nærheden af Enghavevej. Der findes en Række Kastanjetræer med en meget mørk Skygge under sig. Naar Gaden her uden for Kl. 2—3 belyses stærkt af Solen, kastes Reflexlys ind i det mørkeste Centrum af denne Skygge og frembringer her det Særsyn, at Skyggen faar sit smukkeste Sted just der, hvor den er mørkest.

Hvad er nu det? Det synes at staa ganske i Strid med Erfaringen i 2, hvor vi netop fandt, at Skyggen var hæslig i Midten, mens Behaget knyttede sig til Randene.

4. Ligesaa var der, indtil for et Aar siden, en særlig hyggelig Skyggeplet i Alléen ud for Frihedsstøtten, umiddelbart til højre for Indkjørslen til Jærnbanens Ankomststation.* Aarsagen til denne Plets Hyggelighed, navnlig ved Middagstid i Solskin, laa øjensynlig i det

* Den ene Række Træer i denne Allé er nu fældet.

overordentlig stærke Sidelys, der blev kastet ind under Allétræerne fra den store, solhede Plads omkring Støtten.

Den Omstændighed, at Lys dirigeres paa en vis Maade, synes at vække Behag.

5. Mange ville sikkert kunne erindre den ejendommelige Virkning, som kan fremkomme, naar bølgende, solbelyst Vand kommer til at kaste Lys op under tætte Trækroner, paa mørke Skrænter eller Gjenstande. De bølgende Lyslinjer, der afbilde sig paa disse, og det hele neden fra kommende Skjær gjør sælsom Virkning.

Behaget staar aabenbart i Forbindelse med, at Øjet ligesom fatter den hele Sammenhæng. Man føler Vandets Tilstedeværelse i disse bølgende Linjer. Lyset fortæller; det er det, der behager. Det var netop det, det dirigerede Lys ogsaa gjorde i forrige Tilfælde; det fortalte om Frihedsstøttens store, solhede Plads midt i den kølige Skygge.

En tilsyneladende ubetydelig lille Erfaring bliver dog navnlig den, der her skal bringe Lys i Sagen:

6. En lille, frisk affalden grøn Kastanje laa paa Stenbroen under Holbergs Træ ved Siden af nogle affaldne Smaagrene, ældre snavsede Kastanjer og halvvisnede Kastanjeblomster, der af Vinden vare fejede sammen. Det var overraskende at se, hvor den var smuk i denne Omgivelse; det var den slet ikke, medens den sad i Træet. Tvært imod vakte den lille piggede Ting, der mindede om, at Blomsternes Tid var forbi, den Gang nærmest Mishag. Her var den ganske ejendommelig hyggelig. Man kunde ikke lade være at lægge Mærke til den.

Jeg mindes et Par lignende Erfaringer:

7, at en nylig affalden Fuchsiablomst, der laa i Vindueskarmen, ligesom den var falden ned fra Grenen af et Fuchsiatræ, gjorde en smukkere Virkning end selve de paa Træet hængende Blomster, og navnlig saa længe den laa ganske uberørt, ligesom den var falden.

8. Ligeledes at et frisk nedfaldent Æble i en Have var i Besiddelse af en ejendommelig Skjønhed i Sammenligning med lidt ældre Nedfald i Nærheden. Dette, at Æblet laa ganske frisk, uberørt, som det var styrtet ned, syntes især af Betydning.

Er det ikke tydeligt, at en saadan nedfalden Gjenstand er skjøn paa Grund af, at der ligger en Fortælling i den? Ser man paa den lille grønne Kastanje, saa indeholder den ligesom en hel Beretning: om Pladsen deroppe, den nylig har forladt, om Faldet undervejs, med Stød imod Blade og Kviste og endelig om, at det hele er sket lige for et Øjeblik siden. Saaledes kunde de visne ikke fortælle; de vidnede snarere om, at de havde ligget i længere Tid, hvor de laa, uden oplevede Hændelser.

9. Regndraaber, der dryppe ned fra et Træ og danne Bobler i Pytter paa Gaden, nu hist og nu her, kunne paa lignende Maade frembringe et ejendommeligt forfriskende Ind-

tryk. De tilvejebringe ligesom en Forbindelse mellem Gaden og Trækronen oven over, lede Tanken hen paa de vaade, dryppende Grene, der hænge ud over det Sted, hvor Dryppen faldt, — paa den vaade sorte Bark, hvorpaa de klare Draaber lidt efter lidt voxede, — paa det stille Vejr efter Regnen.

10. Eller lad os tage den sagte Brusen, som et Vindstød kan frembringe i Kronen. Hvor har den tit indtaget én! Man hører ligesom den mægtige Krones Omrids fra alle Kanter i denne Lyd, Enheden af de tusende hviskende Blade i alle Hjørner.

Det synes aldeles umiskjendelig, at det stadig er Indtrykkets fortællende Indhold, der i alle disse Tilfælde skaffer det Skjønhed. Vi kunne saa meget sikrere antage dette, som vi derved ere i Overensstemmelse med den bekjendte Ørstedske Sætning, at der fremkommer Behag, naar Tankeindhold gjennem Tingene ubevidst «aabenbarer sig for Anskuelsen».

Men lad os vende tilbage til Skjønheden i Samspillet mellem Lys og Mørke. Lys og Mørke ere netop ved Skyggegrænsen — men ogsaa kun ved Skyggegrænsen — i Besiddelse af et betydeligt fortællende Indhold. Lysstraalerne bringe Bud fra Kronen ganske paa lignende Maade som Kastanjefrugterne og Regndraaberne, de ere netop dirigerede paa en vis henvisende Maade ligesom i alle hine Exempler, og Mørket meddeler èn netop ved sin Forskjel fra det lyse en Forestilling om Dækning og Beskyttelse og derigjennem en hel Fortælling om det overhængende Hele. Er man da efter alt dette ikke berettiget til at slutte, at Skyggevirkningens Skjønhed i alt Fald væsentlig skriver sig fra et i Lysgrænsen liggende Fortælle-Indhold? Om al den ved Skyggevirkningen iagttagne Skjønhed lader sig forklare paa denne Maade, er en anden Sag; det kan ikke vides, men at èn af Skjønhedsaarsagerne, — hvis der er flere —, maa søges her, synes utvivlsomt.

Man kunde spørge: Ere vi herved egentlig

komne synderligt videre? Er det mere oplysende at kunne sige, at Skjønheden ligger i et Fortælle-Indhold, end naar vi Pag. 14 sagde, at den beroede paa Samspillet mellem Lys og Mørke. Hvis den sidste Forklaring er lige saa god, saa er den for saa vidt at foretrække, som den er nemmere at komme til, i det den ligger i Sagens Natur, eftersom fuldstændig Ensartethed er udtryksløs. Vi spurgte den Gang: Hvorfor er dette Samspil mellem Lys og Mørke smukt? Kunde man endnu ikke med samme Ret spørge: Hvorfor er da Fortælle-Indhold smukt? Jo, men herpaa kunne vi svare. Den Kjendsgjerning, at Fortælle-Indhold frembringer Skjønhed, kan paa en let og simpel Maade forklares gjennem Læren om Mulighedsværdi. Vi vide herfra (St. U. Pag. 12, 29 og 51), at Fortælle-Indholdet eller de ubevidste Tanker, som man af Omgivelserne modtager, stemme èn objektivt, og at den objektive Stemning igjen er Betingelsen for Mulighedsværdi. Fortælle-Indholdet pirrer altsaa Mulighedsværdien; men hvor denne er,

er der Friskhed, Liv og Fylde, just hvad vi finde i Skjønhed.

Det er et Spørgsmaal, om vi ikke her befinde os ligesom i Udkanten af en Lov af større Almindelighed, om det ikke almindeligere gjælder, at en ved objektiv Stemning foraarsaget Pirring af Mulighedsværdien altid er Aarsag til Skjønhed. Den Slags almindelige Sætninger kunne ikke bevises paa anden Maade, end ved at man paaviser, at de uden Undtagelse gjælde i et stort Antal Tilfælde, saa mange, man har været i Stand til at samle. Nu gjælder Loven for dette Tilfælde; lad os dermed standse Theoriens Pegasus i dens Tilbøjelighed til altid at løbe forbi Erfaring.

Forinden vi gaa videre, skulle vi meddele nogle Iagttagelser, der ligesom danne Prøver paa Rigtigheden af det i det foregaaende meddelte, Prøver, der ikke blot give større Sikkerhed, men ere ypperlige til Øvelse.

11. Vi ville stille Læseren over for et ved reformert Kirke staaende mægtigt Kastanjetræ, hvoraf vi her bringe en delvis Afbildning (Træet længst til venstre i Figuren Pag. 42). Det minder i mange Henseender baade om Holbergs-Træet og Træet ved Indgangen til Exercerpladsen, men adskiller sig fra dem i Henseende til Undergrundens Belysning derved, at det — i hvert Fald paa den her valgte Tid, Kl. 8—9 Aften — ikke frembringer nogen Mørkning paa Stenbroen under sig. Den store, frie Østhimmel over Exercerpladsen kaster, uhindret af lige over for staaende Husrækker, rigeligt Lysskjær ind under Kronen og helt op ad Kirkegaardsstakittet under dens udhængende Grene. En ejendommelig Hyggelighed knytter sig ved Aftentid til denne lyse Undergrund. Det er, som man kunde tænke sig et Parti fra Indkjørslen til en gammel Herregaard, ikke som man var i en kjøbenhavnsk Gade, hvorpaa urolige Bymennesker færdedes. Især er det dog dette Stakit, der vækker Forestillingen om klassisk Ro og Simpelhed. Men paa Stakittet

falder netop omtrent Lysgrænsen, dets øverste Del er godt paa Vej ind i Skyggen, medens dets Fod er stærkt belyst.

Lærerigt er det at sammenligne dette Træ med det faa hundrede Alen derfra staaende, før omtalte Kastanjetræ ved Indgangen til Exercerpladsen. Det sidste staar paa samme Tid med sin mørke Undergrund, hvor Lyset fra Øst lukkes ude af Træet selv, medens den over for staaende Husrække holder det borte fra Vest. Lysgrænsen falder helt ud over Sporvejen i en Halvkreds, der ved begge Sider trækker sig ind over Fortovet. Man er næsten i Tvivl om, hvilken af de to Undergrunde, man skal give Prisen. Man kan gaa tvivlraadig frem og tilbage imellem dem. Begge ere overordentlig udtryksfulde og smukke, hver paa sin Maade. Sikkert vil dog den lyse for de fleste til sidst vinde Prisen; der er noget ved det lyse, der er venligere og mere levedygtigt end det mørke. Man kommer til det Resultat, at hvis Universitetsbiblioteket blev

borttaget, maatte Undergrunden under Holbergs Træ blive smukkere end den er, mere livsvarm og fyldig uden at tabe sit klassiske Præg; thi det besidder jo den lyse Undergrund lige saa fuldt som den mørke. Men dette, at man baade kan opnaa Skjønheden ved Lys og ved Mørke, viser aabenbart, at det hverken er Lyset eller Mørket for sig alene, der giver Skjønheden. Vi komme da atter til, at det er Grænsekampen mellem Lys og Skygge, der frembringer Behaget. Vi kunne ydermere her faa en Bekræftelse paa, at Skygge i og for sig er uskjøn, i det det synes klart, at Skjønheden fornemmelig maa søges ved den lyse Side af Skyggegrænsen, altsaa i Lysstraalerne, ikke i Mørket.

12. En anden Række bekræftende Erfaringer indvindes ved Sammenligningen mellem forskjellige Arter af Træer. Mærkelig er den Kjendsgjerning, at Kastanjetræer i Henseende til Skyggevirkning ere mere effektfulde end Lindetræer. Man kan finde talrige Steder, hvor

Lindetræer hænge ud over Mure eller Stakitter, uden at der er Tale om samme Virkning som den nys betragtede. Vi nævne Trægruppen paa Nørregade lige over for Universitetskvæsturen, den i St. Pederstræde lige over for polyteknisk Læreanstalt og i Gotersgade ved Stedet 109, netop i Nærheden af det sidst nævnte store Kastanjetræ. Lindetræer have ikke tilnærmende den Virkning som Kastanjetræer. De kunne endog give et næsten uhyggeligt skidenskummelt Præg under sig, saaledes f. Ex. paa Nørregade.

Aarsagen til denne Forskjel er ikke strax let at indse. Man kunde søge den deri, at Lindekronen i Reglen ikke hænger saa langt ud over Muren som Kastanjekronen, men denne Slutning falder til Jorden ved Betragtning af et lille Kastanjetræ ved Siden af det store ved reformert Kirke, en lille, tæt sluttet Kuppel, der kun er meget lidt overhængende, men desuagtet i høj Grad virkningsfuld. Snarere kunde dette lille Træ lede Tanken hen paa

Tætheden, lad èn søge Aarsagen i Kronernes forskjellige Gjennemtrængelighed for Lys. Kastanjekronerne synes langt mørkere og tættere at se op under og give en renere Skygge end Lindekronerne, hvis lysegrønne Blade halvt gjennemtrænges af Lyset.

Hvis dette var Grunden, maatte det altsaa kun komme an paa Udelukkelse af Lys fra oven. Dertil behøvedes egentlig ikke med Nødvendighed Træer. Opmærksomheden henledes her paa

13, Markiser. Lad os se. — Man kan bekvemt studere disse ved de smaa Anlæg med gule Havebænke og Borde, der i de sidste Aar ere blevne saa almindelige uden for Caféerne, og synes at have vundet en vis berettiget Popularitet. Disse Anlægs Hyggelighed synes i Virkeligheden at staa i et nært Forhold til de over dem altid anbragte Markiser. Ser man paa et saadant Sted, hvor nogle Markiser ere oprullede, andre ikke, er Skyggevirkningens Betydning aldeles umiskjen-

delig. Skyggen giver noget aftenagtigt i Belysningen, der stemmer til Hvile og Sladder ved et Glas. Mangen Gang er man i forbigaaende derved bleven fristet til et Ophold, hvorpaa man sikkert slet ikke havde tænkt, hvis Markisen havde været oprullet.

14. Det er det samme Forhold, der i forstørret Maalestok finder Sted i hele Naturen efter Solnedgang. Den karakteristiske Aftenhyggelighed staar utvivlsomt i nær Forbindelse med Ensidigheden i Belysning paa denne Tid, med en i alle Gjenstande fremtrædende Henvisning mod den lyse Vesthimmel.

Netop dette aftenagtige er der just ved hine Borde, en vis hyggelig Hvilestemning, der paa den pudsigste, kolde Maade forsvinder, naar Markisen rulles op, og man bliver sig Dagen bevidst midt paa Bordet.

B. Projektionsforholdene.

Men hvad var det mere end Skyggevirkningen, der allerførst vakte vor Opmærksomhed ved dette Træ? Der var blandt andet endnu det særegne Forhold, at Træet tog sig smukkere ud fra Huset Nr. 7 end baade før og efter. Lad os tage denne Enkelthed for og forfølge den.

Vi bemærke derved allerførst, at Træet selv ganske ser ens ud, hvad enten det ses fra Huset Nr. 7, 5 eller 9. De Forskjelligheder, der kunne opstaa ved en saa ringe Forandring i Afstand, synes ganske forsvindende og kunne umulig være Aarsag til nogen kjendelig Indtryksforandring. Den iagttagne Forskjel

maa derfor skrive sig fra Forskjelligheder i den Stilling, som Træet, set fra de forskjellige Steder, indtager i Forhold til sine Omgivelser. Ser man paa Billedet Pag. 1, vil det bemærkes, at de nederste Grene af Træet netop herpaa (ved Nr. 7) begynde at gribe dækkende ned over Vinduerne paa 2den Sal i Huset i Skindergade. Derpaa synes i Virkeligheden Effekten at bero. Kommer man nærmere, er det, som om Grenene løftede sig, Vinduerne træde klart frem og stedse mere og mere af Muren over dem; fjærner man sig, dækkes de af det grønne. I begge Tilfælde bliver Indtrykket mattere. Denne Overgangstilstand synes det at være, som er særlig frugtbringende. Det er det samme, vi finde ved alle Overgangstilstande (jvnf. St. U. Pag. 22).

Her træffe vi da en ganske ny Skjønhedsaarsag, kun for saa vidt beslægtet med den forrige, som det ogsaa her kan antages at være en ved Suspensionstilstanden bevirket Pirring af Mulighedsværdien, der foraarsager

Skjønhedsfølelsen. Det ses dog snart, at denne Aarsag ikke er særegen for Holbergs-Træet. Den findes lige saa vel ved alle Husene omkring, ja den findes egentlig, hvor som helst man ser hen, i rigeligt Maal. Overalt, hvor noget ses halvt, fremtræder i til Dels skjult Skikkelse, fremkommer denne Virkning (jvnf. St. U. Brudstykker Pag. 25).

15. Billedet Pag. 42 viser et Exempel herpaa ved det i Fig. anbragte Bogstav *c*, hvor Kirkens Frontispice skjuler sig bag Kastanje-kronen. Det er et særdeles virkningsfuldt Parti.

16. Lignende Forhold træffes, hvor et Landskab ses igjennem en Tunnel eller lang Port, som naar man f. Ex. inde fra Gotersgades Exercerhus ser den aabne Plads ud gjennem Porten for Enden af den lange Bygning. Og man kunde nævne mangfoldige Exempler.

Det kan da heller ikke være denne Skjønhedsaarsag, der forklarer det ganske sær-

egne ved Holbergs-Træet. Der maa være andre Aarsager, andre for Træet mere særegne Aarsager, naar dette Træ kunde fremkalde Følelser, som man ikke fandt ved andre Gjenstande.

C. Begrebet „Selvexistens."

Vi have ikke nærmere berørt det ved Nr. 14 i Fiolstræde bemærkede ejendommelige Forhold angaaende Bygningernes Enhed over for Træet.

Lad os gaa nær til og se at faa et saa vidt muligt ublandet Indtryk af den mægtige Krone alene, lad os stille os lige hen derunder. — Det er ganske ejendommeligt at staa og se op i en saa omfangsrig Trækrone midt i en By, at se disse store Rum mellem Grenene i det Indre af Kronen. Det er, som man saa' ind i et stort Værelse af en ganske ejendommelig Beliggenhed og i sær Modsætning til hele den øvrige Verden. Paa den anden

Side af den Gavlmur færdes Kjøbenhavnerne i pyntelige Toiletter under alle Haande sirlige Komplimenter; her sidder Uglen stille og alvorlig og har den hele Løvsal for sig alene. Det er, som denne upaaagtede Verden i sin tavse Alvor og sin Afsondring fra menneskelig Indblanding udtrykte Naturens Majestæt lige over for de møblerede Saloner i Nærheden, som om der skjulte sig noget ængstende et Sted i dette sære, tavse Rum, hvori Grene stundum knage.

Man fristes let til at paastaa, at Aarsagen til et saadant Indtryks Skjønhed ligger i Modsætningen, uden at man dog egentlig derved strængt gjør sig Rede for, hvad man siger, eller om man overhovedet siger noget. «Modsætningen mellem Kultur og Natur» føjer man maaske her til, naar bejaende Svar lader vente lidt længe paa sig, i det man tilkaster de omkringstaaendes Ansigter et af disse halvt spørgende, halvt overtalende Blik, der ligesom synes at røbe en Følelse af, at det ikke

er stærkt bevendt med Sætningens indre Beviskraft.

«Jo—h vel,» siger omsider en tilstedeværende, «det er ganske rigtigt. At Modsætning er virkningsforhøjende, er egentlig kun en slet og ret Selvfølge. En uendelig stor Ensformighed (Flade) vilde slet ikke kunne opfattes; det er i Kraft af Modsætning, at Indtryk .overhovedet blive til. Modsætningens Betydning kan siges at ligge i Tilværelsens hele Natur og sidste Grunde.»

Et saadant Svar kan have noget næsten forknyttende ved sig. Der er en vis Slags Sandhed, der ligefrem kan være ærgerlig, fordi den, uden at være urigtig eller kunne forkastes, dog træder i Vejen for en bedre Erkjendelse. Man føler en vis Flovhed ved i nærværende Tilfælde at skulle gaa hjem med den Forklaring, at Træets Skjønhed skriver sig fra en saaledes beskreven Modsætning. En bagest liggende Følelse siger èn, at man højst derved har faaet den halve Sandhed, at det egentlig hører til samme Slags Forkla-

ringer, som vi i sin Tid gav af Skyggevirkningens Skjønhed, da vi paa et vist Stadium af Undersøgelsen havde udfundet, at Skjønheden beroede paa Samspillet mellem Lys og Mørke. Der siges intet udtømmende med den Slags Ytringer.

«Ja», indvender ogsaa en anden, «det kan lade èn forstaa, at Modsætning fremhæver, men da egentlig ikke mere. Der er Forskjel paa Fremhævelse og Skjønhed. Selv om der nok ligger et i Tilværelsens Natur grundet Behag i Synet af al Fremhævelse, saa er dette Behag af en vis plebejisk Kvalitet i Forhold til Skjønhedsbehaget og overordentlig forskjelligt derfra, hvad man allerbedst ser deraf, at Ting, der træde stærkt frem (grelle), godt kunne være uskjønne, ja i Reglen altid blive stemplede som saadanne af det forædlede Øje, om end det umodne Blik betragter dem med et vist raat Behag. Der er saa stor Forskjel paa dette raa Behag og paa Skjønhedsfølelse, at Skjønaander kunne væmmes ved hint, medens omvendt Folk, der have Smag for det raa

Behag, ofte slet ikke have Begreb om egentlig Skjønhed. Saaledes kan det ingenlunde paastaas, at Modsætning «i Følge Tingenes Natur og sidste Grunde» maa frembringe Skjønhed, fordi den virker fremhævende.»

«Og èn Ting til», bemærker jeg, «selv om man nu vilde gaa ind paa, at Modsætning virker, lad os sige, forhøjende paa Indtrykket, hvad har saa Modsætningen med den Majestæt at gjøre, der saa stærkt fremtraadte i Indtrykket af Træet blandt Husene?»

«Der komme vi ind paa et helt andet Forhold», siger atter den første af de to talende. «Der er ved ethvert Indtryk ikke blot en «direkte», men ogsaa en «associativ» Indflydelse. Fænomenet med Modsætningens Fremhæven beroede paa den direkte Indflydelse; dette med Majestætsfølelsen beror paa den associative, derpaa, at Paavirkningen vækker visse Forestillinger, saaledes den om Naturens Overhøjhed over Kulturen. Derved kan der opstaa ny Skjønhed ganske uafhængig af og forskjellig fra den første.»

Her kommer egentlig Spørgsmaalet frem igjen i hele sin oprindelige Form, kun frigjort fra en enkelt forurenende Tilsætning. Det, vi søgte at faa at vide, var fra første Færd netop de Love, hvorefter saadanne Ideassociationer kunne medføre Skjønhed. Modsætningens direkte Indflydelse har egentlig aldrig noget Øjeblik ligget os paa Sinde, og i Virkeligheden er den Anskuelse sikkert rigtig, at det raa Behag, den vækker, aldeles ikke er noget, der bør medindbefattes under Begrebet Skjønhed. Med Hensyn til Modsætningen maa vor Usikkerhed staa aldeles uforandret endnu. Modsætning er ingenlunde udelukket fra at give andet end den direkte Indflydelse. Vi have jo Modsætninger af højere Art mellem Begreber, Forestillinger og Stemninger, ja, den Modsætning, vi oprindelig nævnte, mellem Kultur og Natur, er jo netop saa ganske og aldeles af associativ Natur. Altsaa staa vi med andre Ord ved Indgangen til Spørgsmaalet, aldeles som ved Samtalens Begyndelse. Kun er Situationen for saa vidt forandret som vi indse, at et

Bevis for vor Paastand om Modsætningens Betydning ved Holbergs-Træet ingenlunde kan føres gjennem en simpel Henvisning til Tilværelsens Natur og sidste Grunde. Dertil er det foreliggende Skjønhedsindtryk af alt for sammensat Natur.

Skulde der mon ligge noget urigtigt i Paastanden? Skulde den lunkne Sandhedsfølelse, vi i første Øieblik sporede, — og som jo utvivlsomt havde sin Grund —, alene skrive sig fra en ubestemt Følelse af, at Forklaringen selv trængte til en Forklaring, eller skulde den hidrøre fra en instinktmæssig Mistanke til Rigtigheden eller dog Almengyldigheden af det sagte?

17. Betragt et enestaaende Træ paa en Slette; det kan fremtræde fuldt saa virkningsfuldt, fuldt saa majestætisk som Holbergs Træ, det kan gjøre et ganske mærkeligt Indtryk. Darwin beretter, at et saadant Træ, der stod ganske enligt paa en af Sydamerikas vidt-

strakte Stepper, blev tilbedt af indfødte som helligt. Man kan tænke sig det mærkelige, ærefrygtindgydende Indtryk, som sligt Træ har maattet kunne gjøre paa den vilde. Men ved saadant et Træ er der jo slet ikke Tale om den Modsætning mellem Kultur og Natur, som man ved Holbergs Træ fristedes til at tillægge saa stor Betydning. Paa Steppen er det Natur og Natur altsammen. Ganske vist er der Modsætning, men det er paa en hel anden Maade. Man maa da i hvert Fald ganske opgive den Tanke, at det majestætiske Præg, hvoraf begge Træer ere i Besiddelse, skulde være et Udtryk for Naturens Højhed over Kulturen.

Paa lignende Maade støder man mere end én Gang paa Forhold, der bringe èn i Tvivl, Erfaringer, der gribe modificerende ind i den tilsyneladende strax saa klare Forestilling.

18. Paa Amagertorv ses forskjellige Træer, hvis Grene hænge ud over en Gade af sjælden livlig og kjøbenhavnsk Karakter.

Her er Modsætning mellem Natur og Kultur saa godt, man kan forlange det, og dog er hin Virkning alligevel ikke ret at opdage nogetsteds. Meget kan det ligge deri, at det er mindre smukt formede Kroner, men man skulde dog kunne opdage Spor af det klassiske Præg.

Modsætning synes altsaa slet ikke altid at være det, der gjør Udslaget. Vi kunne nævne flere saadanne Tilfælde.

19. Ved reformert Kirke findes ved Siden af det tidligere omtalte store Kastanjetræ en Række mindre Træer, der frembyde et paafaldende Fænomen. De ses paa Træsnittet Pag. 42. Et lille Kastanjetræ nærmest det store udmærker sig ved en særlig smuk Bladflade. Store, brede Blade slutte sig saa tæt til hverandre, at Kronen faar et Udtryk af Fasthed og Bæreevne. Det er, som man i Tankerne kunde faa Lyst til at benytte den sadelformede Flade som Lænestol eller Hængekøje; den hele Fylde er i høj Grad tilfreds-

Træer uden for reformert Kirke.

stillende og smuk. I Modsætning dertil bemærkes henne ved Hjørnet ligesom en tom Plads (*a* i Fig.), en mørk Hulhed, der ser ud, som den kunde være opstaaet ved, at et lille Træ var blevet borttaget eller nedre Grene paa Hjørnetræet vare blevne kappede. Denne Tomhed er afgjort uhyggelig især i Sammenligning med de smaa, fyldige Kastanjekroner. Og dog træder den sorte Tomt stærkt i Modsætning baade til Stakittet og til den omgivende, af Løv udfyldte, Bladvæg. Hvorledes kan det stemme med, at Modsætning forhøjer? Modsætningen skaber jo her Hæslighed i Stedet for Skjønhed, synes det. Hvordan kan det hænge sammen?

Saadanne Indvendinger og Spørgsmaal maa i Reglen længe henstaa ubesvarede, indtil man ved et Tilfælde kommer efter Sammenhængen.

20. En Formiddag i Solskin falder éns Vej igjennem Fiolstræde. Underlig hyggeligt hænge disse Grene uden for Universitetsbibliothekets Vinduer. Det er, som maatte man

lægge Mærke til hvert enkelt af disse Blade, saa klart aftegne alle Enkeltheder sig. Det er ikke som i Have eller Skov, hvor alt det grønne ligesom smelter sammen. Her er hver Gren som et levende Væsen, hvis aarlige Bevægelse man kunde tænke sig der blev holdt Bog over fra et eller andet Vindue i Nabobygningen. De store Blade, der sveje om og næsvist trænge sig lige hen til de lærde Vinduer, have ligesom noget individuelt ved sig. Det er, som de i hyggeligt Lune nysgjerrigt kigede ind ad Ruderne for at se, hvad Bibliothekaren, der saa flittig traver omkring der inde, tager sig for med alle de Bøger, han sætter omkring paa Hylderne. Enkelte Blade hænge ludende ned over Gaden og se paa Skyggerne nede paa Brostenene og op ad Muren. Naar de spile Fligene ud fra hinanden, gjøre Skyggerne ligesaa, naar en enkelt rører sig som et Æselsøre, eller den hele Gren svejer sagte frem og tilbage, ses tilsvarende Virkninger nede paa Gaden. Der er noget saa grundørkesløst ved det hele Liv,

og dog er det, som om der gik en frisk Luftning igjennem det, som om disse dovne Blade vare bekjendte med Indgangene til de store Værdier. Uvilkaarlig fremkommer en vis indre Smaasnakken ved Betragtning af et saadant Syn: «De maa være meget smaa, de Indgange, — Naalestik, der ikke ere til at forcere for Mennesker. — Hyggeligt er det for Resten at se Døren til Lykken, selv om man ikke kan komme igjennem den. — Maaske der er dem, der kunne. — Maaske Spurvene kunne; — der sidde tre». — Ejendommeligt selvexisterende* er det hele. Ses en Etatsraad

* Vi minde om, at Ordet „Selv" kan tages i to hinanden aldeles modsatte Betydninger (Forselv og Indreselv St. U. Pag. 102). Naar vi her og i det følgende tale om Selvexistens som noget heldigt, menes ved „Selv" selvfølgelig „objektivt Selv" (Indreselvet). Træets Selvexistens er altsaa vidt forskjellig fra den Selvexistens, hvorpaa man nærmest vilde komme til at tænke, hvis Talen havde været om den i det følgende nævnte Jagtjunker. Dog, da Talen her kun er om Gjenstande, vil Misforstaaelse ikke kunne være mulig.

eller en Jagtjunker paa Fliserne, kan man slet ikke i en Hast faa ham indordnet i Systemet. Det er, som man ikke strax vidste, hvor han hørte hen. — «Hvad er det for en Karl?» — Det er, som om saadanne Mennesker kom som Repræsentanter for et fremmed, ganske ejendommeligt Folkefærd. Men snart besinder man sig, at det er at vende Sagen paa Hovedet. I Virkeligheden er det Bladverdenen, der her er noget for sig, er i Besiddelse af en særegen Existensform i Forhold til sine Omgivelser. Junkeren repræsenterer jo netop den rigtige Verden, hvori vi alle leve og stræbe og have vore daglige Interesser.

Jo mere man ser, desto mere forstaar man, at det er denne Selvexistens ved Træet, der er saa forunderlig velgjørende at mærke, desto mere opdager màn den i hvert Blad, i hver Kvist, i hele det majestætiske Totalindtryk; det bliver én klart, at det egentlig hele Tiden var den, der stod bag ved og var Skyld i det klassiske Behag. Træ-Tomten

ved reformert Kirke træder nu i Erindringen hjælpende til. Den var hæslig, fordi den manglede Selvexistens. Modsætningen kunde ikke hjælpe den; den kunde jo dog ikke meddele «intet» Selvexistens. Det maa være saaledes, at Modsætning kun virker forskjønnende, for saa vidt den kan bidrage til at vække Forestillingen om Selvexistens. Det kunde den ved den lille, buttede Kastanjekrone, hvis tæt sluttede Bladkuppel netop i Modsætning til Træ-Tomten traadte frem som et selvexisterende Livscentrum. Selvexistens maa være den sidste Aarsag til Skjønheden.

En saadan Opfattelse vil strax kunne blive greben og støttet af Theorien. At Selvexistens virker forskjønnende, er fra et theoretisk Standpunkt at forklare paa en meget let og utvungen Maade. Vi vide nemlig (St. U. Pag. 65 og 102), at det objektive Selvliv, hvorom Talen her er, just er en Betingelse for Fremkomsten af Mulighedsværdi. Men Mu-

lighedsværdi giver jo Friskhed og Fylde. Saaledes opstaar Skjønhed.

Skjønheden synes paa ny her at blive til som Følge af en ved objektiv Stemning foraarsaget Pirring af Mulighedsværdien, ganske som vi saa' det ved Loven for det fortællende Indhold.

Men lad os i Overensstemmelse med det foregaaende underkaste det vundne Udbytte nærmere Prøve og Betragtning.

Naar et Forhold er kommet til en ret simpel Forstaaelse, er det tit, som om det bredte sig for Opfattelsen, og man fik Øje for det paa flere og flere Enemærker, hvor det tidligere slet ikke sporedes. Jo klarere man kommer til at forstaa denne Selvexistenslov, desto mere finder man, at den i Grunden spiller en væsentlig Rolle paa overordentlig mange Punkter.

Var dette Forhold med Selvexistens

egentlig ikke ogsaa til Stede ved den ovenomtalte Skyggegrænse, hvis Skjønhed vi alene forklarede ved Grænselysstraalernes fortællende Indhold. Mon det ikke ogsaa her spillede nogen Rolle, at Skyggen illustrerede Lysets Livsindhold (Selvexistens)? At Lyset besidder et vist Leveindhold fremfor Mørket, føler saa at sige hver Celle i éns Legeme; men saa længe alt er Lys, faar man alligevel ikke det rette Begreb derom; man kan ikke se Lyset for Lys. Først naar Mørket afbryder det, naar man ser de skraat indfaldende Straaler strejfe Væggen ligesom nedfaldende Regndraaber, først da bliver man gjennemtrængt af den rette Forestilling om Lyset.

Fordi vi antage en saadan Illustration af Lysets Livsindhold som medvirkende Skjønhedsaarsag, behøve vi ingenlunde at forkaste det ældre Resultat om Betydningen af Lysstraalernes fortællende Indhold. At vi deri have en Skjønhedsaarsag, er jo én Gang for alle paavist og kan ikke ophøre at gjælde, fordi vi foretage andre Undersøgelser. Men

Skjønhedsvirkningen kan jo ogsaa godt bero paa flere Aarsager. I Virkeligheden var der i sin Tid adskillige Lakuner, som Loven for det fortællende Indhold ikke tilfredsstillende udfyldte, og som nok kunde tyde paa, at andre Skjønhedsaarsager virkede ved Siden. Vi nævne Forholdet med Skyggens Uskjønhed. At Skyggen er uskjøn, og at Behaget navnlig ligger paa Lyssiden af Skyggegrænsen, forstaas egentlig kun mangelfuldt, saa længe man antager, at Behaget alene stammer fra Lysstraalernes Udsagn om Trækronen; thi hvorfor skulde et saadant Udsagn ikke lige saa godt kunne overbringes af Mørket som af Lyset? Mørket kunde vel være lige saa talende som Lyset. Man faar egentlig slet ingen Forklaring paa dette Forhold før nu ved Selvexistensloven. Skyggen er uskjøn af samme Grund som Tomten, fordi den mangler Selvexistens.

Et Punkt, hvor Selvexistensloven ligeledes kommer Forstaaelsen til Undsætning paa en simpel Maade, er ved Talen om de før nævnte

Markiser. Ved at forklare disses Hyggelighed i Overensstemmelse med Loven for det fortællende Indhold støder man paa den Vanskelighed, at Fortællingen om et Stykke Lærreds Tilstedeværelse over éns Hoved egentlig er en Meddelelse af en saa flad og fattig Art, at man skulde · undre sig over, at den kunde frembringe saa stor sjælelig Virkning, større, end man kan opnaa paa utallige andre Maader, naar f. Ex. Vognrummel fortæller om Vogne, Fodtrin om Mennesker o. dsl. Den Art Tanker er der nok af i hvert Øjeblik, og ganske vist have de alle en til en vis Grad opholdende (mulighedsforhøjende) Virkning, men dog ingen, der hæver sig til det særlig bemærkningsværdige. Langt mere tilfredsstillende er det at tænke sig, at Behaget ved Markisen tillige hidrører fra, at Lysets Livsindhold (Selvexistens) illustreres ved Brydningen med Skyggen. Deri ligger en langt stærkere aandelig Bevægelse, som man kan forstaa kan virke særlig «opholdende».

Saaledes supplere disse to Forklaringsmaader hinanden. Men jo mere man ser paa dem og mindes deres overensstemmende theoretiske Forklaring, desto mere kommer man til, at de vistnok egentlig ikke ere meget forskjellige, at de vist kun ere Affødninger af en og samme almindeligere Lov, uden at vi dog se nogen saadan, hvori de begge paa fyldestgjørende Maade kunne indbefattes. Slægtskabet mærkes især paa Overgangssteder, hvor de stundum ganske kunne smelte sammen:

21. Betragt et mægtigt Taarn, der rager højt op i Luften, ganske enestaaende. Det er smukt, fordi det illustrerer en Selvexistens, og

22. betragt dernæst en Batajllon Fodfolk paa Fælleden, opstillet paa en eller anden letoverskuelig Maade. Den er smuk, vil man sige, fordi man fatter Enheden af alle disse Mennesker.

23. Tag saa endelig et stort kuppelformet Kastanjetræ. Er det nu smukt, fordi det som Taarnet illustrerer en Selvexistens,

eller fordi man som ved Batajllonen fatter Enheden af alle disse Blade og Grene, eller er Sandheden ikke allersnarest den, at det noget nær er det samme, sagt paa to forskjellige Maader?

Til andre Tider skille Lovene sig mere ud fra hinanden. Er Spørgsmaalet saaledes om de Pag. 17 nævnte Kastanjefrugter, saa er her ikke mindste Tale om Selvexistens. Det er en ren og bar Fortælle-Skjønhed. Man føler gjennem en saadan nylig affalden, frisk lille Frugt ligesom hele Faldets Historie, alt hvad der er gaaet forud, for at den kunde komme til at ligge der.

Et saadant Sted opgiver man Forsøget paa at ville sammensmelte Lovene i hinanden. Naturligvis lod der sig sagtens udfinde en eller anden Maade, hvorpaa det kunde gjøres, og man kunde vel endog øjne hvorledes, — man behøvede jo blot at hævde, at Forestillingen om Selvexistens er en Tanke lige saa fuldt som den, Fortælleindholdet meddeler, saa kunde man dérigjennem opstille en Tankeindholdslov, hvori begge Lovene gik

op som i en højere Enhed —; men man skal vogte sig for højere Enheder. En saadan højere Lov kommer meget let, formedelst sin almindelige Art, til at staa saa langt fra de Fakta, den skal forklare, at det almindelige Menneske ikke kan udføre Springet, og at Loven — den være sig nok saa rigtig og pyntelig — saaledes i Virkeligheden kommer til at mangle al praktisk Betydning for det ulærde Menneske. Mangfoldige fortræffelige Forklaringer kunne ved saaledes at tvinges ind i fabrikerede Rammer aldeles ødelægges og berøves deres egentlig tilfredsstillende Tilspidsning. Intet er saa aandelig livsfarligt som at fjærne sig et eneste Skridt fra Erfaring, og intet saa dræbende for det egentlige Mulighedsliv i Tanken som System. Erfaring har givet Lovene som to, ikke som èn. Lad det være nok til at bestemme, at de i det følgende maa blive staaende som en Tvillingforbindelse, der indtil videre savner en Generalnævner.

Selvexistensloven er egentlig praktisk talt en meget gammel Bekjendt. Enhver véd særdeles godt, at Selvexistens har noget virkningsforhøjende ved sig. Man siger det blot ikke lige frem.

24. Da jeg en Dag hos en jævn Borgermand beundrede et Kobberstik, han havde hængende paa Væggen i sin Stue, svarede han, at han nu ikke brød sig videre om det, fordi det var blevet saa almindeligt, at hveranden ejede det. Paa lignende Maade ser man atter og atter Personer, om hvem man ikke skulde tro, at de kjendte Loven, alligevel lægge en Bestræbelse efter Selvexistens og Selvegenhed for Dagen, som om de godt vidste, at det flatterede det hele sjælelige Fysiognomi.

25. Mangen Gang kunde man have tænkt sig Loven, naar man gik forbi et Hus, hvori Ungdom og Liv var inden Døre, naar man i Gangen saa' Studenterhuer og unge Pigers Hatte mellem Ringspil og Fjerbolte, eller naar man hørte Latter og Kølleslag fra Haven,

eller saa' de unge Minervas Sønner ved alskens snurrige Foretagender; tit forekom det èn tomt at gaa uden for paa Vejen, uagtet man dog slet ikke kjendte disse Mennesker. Det var Selvexistensen der inde, der tiltalte én, og hvori man gjærne havde ønsket sig Part, denne Tilværelse i og for sig, uden Hensyn til nogen Omverden. Virkningen taber, naar Hækken eller Plankeværket er saa lavt, at man kan kige ind og se, hvad det er, der foregaar der inde, eller naar man blandt en af Deltagerne gjenkjender en tom, flov Person, for hvis Selvexistens man ikke nærer nogen særlig udpræget Agtelse.

D. Om Betingelser for Opfattelsen af Selvexistens.

Men lad os vende tilbage til de Vanskeligheder, der i sin Tid — før Talen blev om denne Selvexistenslov — stillede sig, og se, om de nu alle ere overvundne. Der er endnu Forholdet med Træerne uden for Helligaands Kirken, der ikke vilde forekomme os saa smukke, som de efter Theorien skulde. Er her ikke Selvexistens? Jo, det skulde man synes. De staa jo i slaaende Modsætning til det hele Gadeliv, indtage tilsyneladende en meget selvstændig Stilling. Hvorfor er da Selvexistensen ikke her smuk? Hvorfor lægger man i forbigaaende slet ikke videre Mærke til

disse Træer? Dette Spørgsmaal stod mig længe som en uoverkommelig Hindring.

En Forklaring, der synes at frembyde sig, er den, at Træet her staar i Modsætning til noget negativt (det mulighedsformindskende Samfundsliv), og at dette negative ligesom skjuler Virkningen, — at Træet, med andre Ord, vel yder sin mulighedsforhøjende Virkning, som det efter Theorien skulde, men at Gadelivet, hvis hele Karakter er afgjort subjektiv (mulighedsformindskende), neutraliserer dets Virkning, overdøver dets Stemme. En saadan Forklaring har noget net og avtoriseret ved sig, men er ikke desto mindre en af disse let fangende Snarer, hvorfor navnlig den unge i saa høj Grad bør vogte sig, et af disse glatte Fabrikater, hvormed man saa gjærne lader sig nøje, men hvorved èns Tænkning fordærves. Længe betragtede jeg den som højst tilfredsstillende og med en vis Glæde, thi jeg maa tilstaa, at det er det eneste i den hele Undersøgelse, som jeg egentlig skylder mig selv. Resten er falden mig

ind paa fortjenstløs Maade, uvist hvor det kom fra; dette er derimod mit eget Værk; da der intet vilde falde mig ind, forfærdigede jeg Forklaringen med egne Hænder, med stor Dygtighedsfølelse og Selvbehag. Underligt var det dog med dette kjære Barn, at man aldrig kunde huske det. Hver Gang der var gaaet et Par Dage, og jeg mødte Spørgsmaalet igjen med en eller anden lille Afændring, maatte jeg idelig spørge: «ja, hvordan var det nu, det lod sig forklare»; jeg kunde ikke føle Sandheden gjennem hele Legemet, som man kan med en Ting, der er ret uimodsigelig sand. Det var, som om Spidsen manglede paa denne Sandhed; der var ikke noget vederkvægende ved den. — Det varede da heller ikke længe, før betydelige Skjævheder fremtraadte, der mindede om, at Forklaringen var et Kunstprodukt (Arbejdsværdi) og ikke et Naturprodukt (Mulighedsværdi).

26. Det faldt mig ind, at jeg flere Sommeraftener i Tivoli havde faaet et ganske

mærkeligt Indtryk af Maanen. Den fremtraadte med en ganske ejendommelig Skjønhed, hvormed jeg aldrig før saa' den, underlig stille, alvorlig og ligesom i meget stor Afstand, det var ordentlig, som man følte disse 50,000 Mile fra dens kolde Klippeflade til Kjøbenhavns Sommer-Tivoli. Og navnlig var det mærkeligt, at denne Skjønhed ikke saa meget traadte frem, hvor Modsætningen var størst, f. Ex. hvor Maaneskiven opdagedes imellem orientalske Lamper, der hang i Træerne, men tvært imod mest traadte frem, hvor Modsætningen maatte synes at være allermindst, naar man gik over aabne Pladser, hvor Maanen saa's i Forhold til en større Himmelflade. Her kom navnlig dette talende, men melankolske Udtryk, som om den sad deroppe og græd over det hele. Hvordan kunde det være?

Her kan vor selvfabrikerede Forklaring aabenbart aldeles ikke holde Stik. Her ses det jo tydeligt, at Modsætning til det allermest negative godt kan fremkalde Effekt, uden at det negative behøver at opsluge Effekten.

Virkningen fremtræder jo endog paa en til Modsætningens Størrelse svarende glimrende Maade.

Ved nærmere Betragtning fører denne Erfaring os tillige ind paa en bedre Forstaaelse af det hele Spørgsmaal. Dette, at Virkningen under visse Omstændigheder kunde fremkomme, under andre kunde udeblive, tyder paa, at der maa være Betingelser for Skjønhedsdannelsen, som vi have overset. Derpaa kunde vel ogsaa Erfaringen med hine Kirketræer pege hen. Hvad kan det nu være for Betingelser? Hvorledes kunde det være, at Virkningen ikke var størst, hvor Modsætningen var størst, den Gang Maanen saa's imellem de orientalske Lamper? Modsætningen var her saa enorm, at den næsten blev spottende, og dog sank Virkningen. — Lad os se.

Analyserer man nøje sin Stemning fra hint Øjeblik, var det egentlig, som om man ikke ret kunde opfatte Maanen i den Situation. Den sad som en sær Lysmasse, man ikke kunde faa indordnet i det omgivende Hele, ret som

den Gang, man ikke kunde finde Plads til Jagtjunkeren ved Holbergs-Træet. De orientalske Lamper fattede man klart, men Maanen saa' man paa med en Art forvildet Blik, som om man ikke forstod dens Forhold til det øvrige. Her kommer aabenbart en Betingelse frem. Det er ikke nok, at Modsætning skal være til Stede; man skal kunne opfatte den, før den kan fremkalde nogen Forestilling om Selvexistens. Det er i Grunden ganske rimeligt. Der skal nok være Modsætning og for saa vidt stor Forskjel, men Forskjellen maa alligevel ikke udelukke en vis Forbindelse mellem Indtrykkene; ellers magter man ikke at se dem under ѐt (i en enkelt Forestilling), ellers kommer man slet ikke til at opfatte nogen som helst Sammenhæng.

Dernæst synes det ogsaa nødvendigt, at Indtrykkene til en vis Grad ere hinanden lige i Styrke. Et ubetydeligt Indtryk synes ikke at kunne stille sig i Modsætning til et stærkt. Naar det ene er saaledes,

at det bemægtiger sig hele Forgrunden, opfylder hele Forestillingskredsen, drager det ligesom det andet med over paa sin Side, og der bliver da slet ingen Modsætning, følgelig heller ingen Selvexistens. Maaneindtrykket blev først smukt, da vi kom ud paa den frie Plads, fordi det først her fik Styrke nok til at hævde en selvstændig Tilværelse blandt de subjektive Omgivelser.

27. Betragt Dyr, der hænge i en Vildthandlerbutik. Fandt man et af dem liggende i Skoven, eller saa' man Skytten komme kjørende med det i Dyrehaven, vilde det gjøre et stærkt Indtryk. Man vilde have følt Dyrets Selvexistens lige over for den øvrige Natur og have betragtet det med Opmærksomhed. Som det derimod hænger her ved Vildthandlerens Dør gjør det slet intet Indtryk. Man lægger næppe Mærke til det. Det formaar ikke at hævde nogen Selvexistens over for disse Omgivelser, smelter sammen med det hele Butiksliv, betragtes som noget til Butikken og Kulturlivet hørende.

28. Paa lignende Maade gaar det med Træer i Tivoli. Det falder èn egentlig aldrig ind at betragte saadanne anderledes end som Dele af Tivoli, besjælede af den samme Tivoli-aand som alt det øvrige. Med deres støvede, af Gassen angrebne Kroner, er man langt mere tilbøjelig til at betragte dem som Funktionærer i Etablissementet end som Repræsentanter for Naturen. Man betragter dem med selvsamme Antipathi som hele den øvrige Larm, som Deltagere i hele den tomme Færd.

I saadanne Tilfælde opfattes slet ingen Modsætning. Vil man nøje analysere sin Stemning f. Ex. i Tivoli, saa indeholder den intet andet end en simpel mekanisk Blanding af Indtryk, hvori der allerhøjest er Tale om den Pag. 37 nævnte direkte Virkning, ikke om den associative. Træer, Basar, Musik og Gas svømme omkring i et broget Virvar, hvori hver for sig gjør sin faktiske Existens gjældende, men hvori ingen som helst sjælelig Bygning gjør Tegn til at rejse sig

ved det ene Materiales Forbindelse med det andet.*)

En saadan uvirksom Blanding af Indtryk forklarer Forholdet ved Helligaands Kirkens Træer. Sandheden er her slet ikke den — som vor selvfabrikerede Forklaring lod formode —, at Træerne ved deres Modsætning til Gaden vel frembringe Skjønhed, men at denne ligesom bliver overdøvet af Gadelivets hele mulighedsformindskende Beskaffenhed; Forholdet er det, at der slet ikke opfattes nogen Modsætning. Træerne blive ikke

*) Modsætning faar efter alt dette noget ved sig, der minder om kemisk Forbindelse. Dette, at Indtrykkene skulle staa i et vist passende Forhold til hinanden, skulle være hinanden lige i Styrke, har allerede noget aldeles kemisk ved sig. Sker saa Forbindelsen, har man denne stærke Udvikling af aandeligt Liv og Varme (Skjønhed). Og er endelig Betingelserne ikke til Stede, saa faar man en aldeles uvirksom mekanisk Blanding paa lignende Maade som naar Ilt og Brint ere blandede (Knaldluft) uden derfor at have indgaaet Forbindelse.

staaende som en overvunden, knurrende Minoritet, der dog altid gjør, hvad den kan. Nej, den overvundne indlemmes i Fjendens Rækker, ophører at hævde nogen selvstændig Tilværelse. Det er saa langt fra, at den modsatte Natur af de enkelte Bestanddele i en saadan uvirksom Blanding frembringer Skjønhed, at Indtrykkene tvært imod ofte kunne synes at skade hinanden ved at staa i Vejen for hinandens rene Opfattelse. Et Exempel herpaa giver den kjøbenhavnske Søndagsfærdsel i Skoven, der aldeles kan fordærve Naturnydelsen; Modsætningen bevirker i saadant Tilfælde kun, at det hele faar et vist sammenrodet Præg.

Men interessant er det at se, hvorledes der til en saadan uvirksom Blanding af Indtryk ofte kun behøves en Gnist, for at der kan fremkomme den mest storartede Virkning. Kunde man ved Tivolitræerne et eneste Øjeblik faa Øje paa Modsætningen mellem Natur og Kultur, kunde det lykkes èn at forestille sig Træerne som Naturens Repræsentanter, der

her paa forhaanende Maade staa behængte med brogede Lamper og Blus, vilde der gjennem en saadan Tanke fremkomme en Skjønhed, der kunde staa i Forhold til Modsætningens enorme Størrelse.

29. Jeg har virkelig enkelte Gange truffet paa denne Virkning; saaledes ved en Fest i Rosenborg Have, hvor de høje Popler paa Exercerpladsen ved Nattetid bleve belyste af Fyrværkeri og Fakler, saa at de mægtige Kroner med deres utallige i Bevægelse værende Blade saa's lyse mod den sorte Nathimmel. Det var en storartet Virkning. Man glemte rent det egentlige Skuespil, og rundt om hørtes der: «Se, se!»

30. I Lysskjæret fra en Ildebrand paa en Trægruppe i Frastand kan der fremkomme det samme trylleagtige.

31. Eller det kan dukke frem ved Betragtningen af et Juletræ, denne besynderlige Gjæst ude fra Skoven, opstillet midt i en aldeles modsat Omgivelse. Ofte kan en Til-

fældighed med èt aabne éns Blik for en hel ny Betragtningsmaade af et saadant Træ. Det kan være, som om de mørkegrønne Grene pludselig levende mindede èn om Lyd af Graner der ude i Skoven, hvor Stubben nu staar tom mellem frisk afhuggede Træsplinter, mens Fod-spor i Sneen og en enkelt tabt Halmvisk vise den Vej, Folkene gik. Det kan være, som noget sjælelig stærkt hurtig løb forbi. Hvor kom det fra? Ude i Skoven vilde man vist intet finde. I den snurrende Kakkelovnsild laa det vel endnu mindre. Skyldtes det Lys, Kage og glade Ansigter? Nej, saa maatte det være blevet ved. Sikkerlig var det intet af Stederne. Det kom fra en Art kemisk Forbindelse, der et Øjeblik dannede sig i Sjælen af de modsatte sjælelige Stoffer.

32. Uden for et Hus, hvor en gammel Kone laa syg, hørte jeg de sidste Uger af hendes Levetid jævnlig en Lirekasse, der kom og spillede i Gaarden. Den kunde en Melodi af «den stumme i Portici». Pibende og hæse

løde Tonerne op imod Vinduerne, hvor den lidende Stakkel laa og talte Timerne, der aldrig syntes at ville faa Ende. Naar man stod ved sit Arbejde, gled Indtrykket forbi, uden at man videre lagde Mærke dertil, men for den, hvis eneste Adspredelse det var at ligge og lytte til de tilfældige Lyde, maatte disse slæbende, ensformige Toner vist ligesom afbilde en forunderlig Langvarighed. Hvor maatte det vist være drøjt at lide. Det var, som om denne Musik først bragte én til at forstaa det, som om man derigjennem fik et Glimt af den syges Forestillingskreds: hvad kunde det nytte hende at ønske Melodien færdig? Naar den var til Ende og alt blev stille, var der dog kun Lidelse. Hun kunde lige saa gjærne taalmodig følge Tonerne i alle deres Løb og Triller. Men hvor var det et underligt Tidsfordriv og det hele et gribende Livsbillede. Stundum lagde man uvilkaarlig Tegnepennen fra sig og lyttede; det var, som om denne Elendighedens Musik havde noget ved sig, man ikke turde lade gaa upaaagtet forbi.

Nogen Tid senere kom jeg en klar stille Frostvejrsmorgen ud paa Kirkegaarden, hvor Sneen i et tyndt Lag dækkede Jorden. Der laa et Hus i nogen Frastand. Pludselig hører jeg den velbekjendte Melodi af «den stumme» der oppe fra. Det var, som den i den rene, stille Luft kom ilende med usædvanlig Klarhed og Styrke ned over Snedækket, slaaende an imod Gravmonumenterne. Den var fulgt med her ud og kom nu ligesom for at minde om alle hine trange Øjeblikke, for at fortælle om, hvor mange sure Timer, der blive overstaaede i Verden, uden at man véd det. Aldrig har jeg hørt nogen Kapelmusik saa gribende.

Denne Exempelrække belyser paa en særdeles fin Maade Betydningen af de tidligere fundne Betingelser og navnlig den om Forbindelsen mellem Indtrykkene. Den ejendommelig voldsomme Maade, hvorpaa Virkningen momentant indfinder sig ved den gnistvise Forbindelse, viser klarere end noget i det foregaaende, hvilken Hovedrolle Forbindelsen spiller, og hvorledes det i Grunden er den, hvorpaa

hele Opmærksomheden bør rettes. I samme Nu som Forbindelsen ligesom ved et Slag tilvejebringes, i samme Nu have vi Skjønheden med den selvsamme slaaende Karakter. Det er, som det var samme Ytring. Forbindelse kan aabenbart ikke være nogen Biting, noget, der skal finde Sted, forinden Skjønheden kan komme; det forstaas stedse klarere, at den egentlig er den, der tilvejebringer Skjønheden, den, hvorpaa hele Akcenten skal lægges. Det er, om man vil, selve Forbindelsen, der er det skjønne. Man kan ordentlig føle det, naar man gjennemgaar et Exempel som det sidstnævnte. Mens denne ubarmhjærtige Lirekasse producerede sig, mens den stod der og ligesom illustrerede Verdens Gang, hvor lidt den ene bekymrer sig om den andens Lidelser, maatte det forekomme èn, som om Stakkelen laa der inde forunderligt alene — ganske alene (Heegaard). Man forstod, hvor umuligt det var for menneskelig Personlighed at holde sig under slige Forhold; Personen maatte falde; der var ingen anden Udvej end til et stort

Indreselv (St. U. Pag. 124). Men derigjennem kom det lille sitrende Centrum, der var tilbage, til at gløde af Liv. Det var, som de enligt pibende Toner sloge en Bro, der førte Tanken fra den ubeskrivelig døde Verden, fra den taagede, tomme Gaard, den mørke revnede Gavl med nedfalden Kalkpuds, til et forunderligt Liv, der tonede ud af Elendigheden, en mægtig Bueforbindelse (Tankebro) mellem de to mest fjendtlige Forestillinger, man i en Hast kan tænke sig. Var det ikke, som om denne Sammenfatning netop var Skjønheden?

Ganske paa lignende Maade var det med Juletræet. Ogsaa her fandtes denne Bueforbindelse mellem to forunderlig forskjellige Forestillinger. Grangrenene dannede en Tankebro, der gjorde det muligt for Forestillingen paa én Gang at fatte Stuen og Skoven. Ved Foreningen opstod Glimtet. Det er stadig det, der kommer tilbage. Foreningen, Sammenfatningen er det egentlige Kjærnepunkt, hvori den nye Kvalitet dukker frem. Kald den Selvexistens eller hvad som helst, det kan

være det samme; det væsentlige er det, at den egentlig sjælelig skabende Kraft gjør sig gjældende gjennem Sammenfatning; derved opstaar det nye, derved avles Sjælens Lys og Varme.*)

Dog maa vi her hurtig tilføje, at den hele nærværende Undersøgelse jo kun bevæger sig paa et ganske bestemt sjæleligt Omraade (det æsthetiske), og at det selvfølgelig ikke er vor Mening, at Sætningen skal opfattes som gjældende for andre Omraader end det, hvorpaa den er bleven til. Maaske vi staa ved en almengyldig Lov, maaske det i det hele taget er Sjælens Maade at arbejde paa, saaledes at danne de ædlere Kvaliteter ved Sammenfatning af de forholdsvis simple; — det kan ikke vides; det kan lyde overordentlig stemmende med den hele Naturorden, og mangfoldige Erfaringer kunne tyde derpaa; men det ligger ikke her for at undersøge. Interessant

*) Vi henvise stadig til den snurrige Lighed med kemiske Forhold.

er det kun at se, hvorledes en lille Undersøgelse af tilsyneladende ørkesløs Beskaffenhed ofte kan komme til at yde sin Skjærv til Løsningen af Spørgsmaal af indgribende Betydning.

Men vi have ved denne Sammenfatning aldeles ikke haft nogen nødvendig Anvendelse for Ordet Modsætning. I Virkeligheden er Modsætning et Ord, som i det enkelte Tilfælde kan være særdeles betegnende og udtømmende, men som i den hele Sammenhæng betragtet ikke egner sig til at figurere i en almindelig Lov. Det, som der skal betones, er Nødvendigheden af Sammenfatningen og dennes videre Afhængighed af Tankebro og Jævnbyrdighed. Se vi paa Modsætningsforholdet, saa kunne ganske vist alle disse Betingelser deri ske Fyldest: der er meget hyppig Jævnbyrdighed mellem Indtrykkene; der er ogsaa Tankebro, i det de modsatte Parter netop ved deres Modsætning pege hen paa hinanden, og der kan endelig være Sammen-

fatning af det hele paa Grundlag af disse Betingelser — det er jo ogsaa i Reglen saaledes, at Modsætning af den her omhandlede associative Art frembringer Skjønhed —; men dels er det nu ikke altid Tilfældet (Ex. 18, 19 og 26), og dels kan Skjønheden opstaa paa mange andre Maader end netop ved Modsætning. Det have vi set i alle disse Exempler; imellem en Skov og en Ildebrand kan man ikke godt tale om Modsætning.

Skulle vi derfor til sidst rekapitulere Udbyttet af dette Afsnit, gjøre vi rettest i at fremsætte vort Resultat med fuldstændig Udelukkelse af Ordet Modsætning i følgende Form: Betingelsen for Opfattelsen af Selvexistens*) og derigjennem af Skjønhed er

*) Man kunde maaske paa lignende Maade ønske Ordet „Selvexistens" elimineret. Det kunde godt gjøres, der er ikke nogen Nødvendighed for at bruge det. Man kunde sige sjæleligt Liv og Varme. Eller man kunde skyde det hele Spørgsmaal om Selvexistens ind under Loven for det fortællende Indhold, støttende sig paa, at „Bueforbindelsen" er en Tanke. Vi komme derved ind paa Omraader, hvor vi før

den, at væsentlig forskjellige Indtryk· blive sammenfattede i en enkelt Forestilling. Dertil udfordres dels en «Tankebro», dels en vis Jævnbyrdighed i Indtrykkenes Styrke. I Mangel deraf faar man en udtryksløs Blanding af Forestillinger, hvori dog gnistvise Forbindelser kunne frembringe stor Virkning.*)

Efter dette almindelige Resultat skulle vi efter Sædvane anstille Prøver til yderligere Sikkerhed og Øvelse.

---

have været (Pag. 54). Det forekommer os ikke, at man ved slige Forandringer vilde vinde i Sandhedens Tilspidsning og Klarhed.

*) „Modsætnings-Skjønhed" kommer efter dette, om man vil, til at staa som et specielt Tilfælde af „Sammenfatnings-Skjønhed". Begge maa adskilles fra den tidligere omtalte „Fortælle-Skjønhed".

33. Naar en Mur og et Træ staa i nogen Afstand fra hinanden, opfattes de ikke let samlede i en enkelt Forestilling; man ser ikke noget Forhold imellem dem og finder ingen Skjønhed (den nye Mur ind imod Jærnbanen imellem Frihedsstøtten og gamle Kongevej). Staa de derimod tæt ved hinanden, staa de saaledes, at de nedfaldende Kviste blive liggende paa de røde Dæksten, at grønne Blade hænge viftende og skjærmende ud over Muren, mens det røde ses gjennem Mellemrum (Gotersgade Nr. 109), er Forholdet helt forandret. Her fatter man Modsætningsforholdet mellem Kultur og Natur; her haves denne Bro, ad hvilken Tanken fra den ene Part ledes over paa den anden; her er Skjønhed.

Forholdet med Sammenfatning er vist egentlig ogsaa det, der — i alt Fald for en væsentlig Del — ligger til Grund for

34. Tonernes Harmoni. Naar to Toner, hvis Svingningsantal forholde sig som 2 til 3, harmonere, foreligger jo netop en

hinanden — og ganske vist er det vel ogsaa at en Del af Behaget stammer herfra — me hvis det var alt, maatte jo Virkningen ogsa kunne fremkomme, hvis man malede de ene Flade lidt stærkere grøn, den ande lidt stærkere rød, hvad der aabenbart ikke e Tilfældet. Det vil overhovedet næppe helle her være rigtigt at søge Forklaringen alen i den direkte Virkning; thi ganske vist e det saa, at enhver Bonde med Nødvendighe maa modtage et Indtryk af Behag ved at s rødt og grønt sammen; men det er do utvivlsomt, at der er noget meget mere i Ind trykket end dette, noget, som Bonden maask ikke ser, men som Maleren ser, noget, so netop her for os er det væsentlige, i det vi fast holde den tidligere fremførte Adskillelse melle raat Behag og Skjønhed. Denne associati Del af Behaget maa sikkerlig søge sin Fo klaring i en ved Modsætningen vakt For stilling om Selvexistens, der atter pirrer M lighedsværdien. Man kan tydelig føle denn Selvexistens. Der er en Nimbus af Selvegenh

saadan Blanding af skarp udpræget Forskjel og Forbindelse, der i Følge det foregaaende maa give Behag.*)

35. Om Farverne gjælder sikkert noget ganske lignende. En rød og en grøn Flade ere forskjellige og dog tankeforbundne. Forbindelsen er den sædvanlige Modsætnings-Forbindelse, hvori Parterne ved deres modsatte Beskaffenhed vise hen paa hinanden. Det er jo her endog saa stærkt, at naar man en Tid har set paa en rød Flade og vender Blikket derfra, breder et grønt Skjær sig over alt, hvad man betragter. Sligt Sammenfatnings-Forhold kan umulig andet end give i hvert Fald sit Bidrag til Skjønheden.

Man kunde søge en Forklaring paa Skjønheden i den forhøjede Farvevirkning, der opstaar ved Farvernes Gjenfrembringelse af

---

*) Man har muligen herved en for stor Tilbøjelighed til at ville forklare alt ved den direkte Virkning (Pag. 37). I hvert Fald spille associative Virkninger sikkert her en ikke ringe Rolle.

hinanden — og ganske vist er det vel ogsaa, at en Del af Behaget stammer herfra — men hvis det var alt, maatte jo Virkningen ogsaa kunne fremkomme, hvis man malede den ene Flade lidt stærkere grøn, den anden lidt stærkere rød, hvad der aabenbart ikke er Tilfældet. Det vil overhovedet næppe heller her være rigtigt at søge Forklaringen alene i den direkte Virkning; thi ganske vist er det saa, at enhver Bonde med Nødvendighed maa modtage et Indtryk af Behag ved at se rødt og grønt sammen; men det er dog utvivlsomt, at der er noget meget mere i Indtrykket end dette, noget, som Bonden maaske ikke ser, men som Maleren ser, noget, som netop her for os er det væsentlige, i det vi fastholde den tidligere fremførte Adskillelse mellem raat Behag og Skjønhed. Denne associative Del af Behaget maa sikkerlig søge sin Forklaring i en ved Modsætningen vakt Forestilling om Selvexistens, der atter pirrer Mulighedsværdien. Man kan tydelig føle denne Selvexistens. Der er en Nimbus af Selvegenhed

over de to Farver, mens de staa der i deres forskjellige Felter og sige hinanden Skak. Allerklarest fornemmes maaske sligt i en vis Art vaagne Drømme, saaledes naar man ved i Historien at læse om stridende Slægter, der henholdsvis havde den røde og den grønne Farve som Særmærke, af disse Farver alene søger at danne sig visse Forestillinger,*) eller naar man i den tidlige Ungdom udmaler sig en Kvindeskikkelse i rød Klædning, en anden i grøn; det er, som om man vilde lægge Sjæl ind i disse Farver.

36. To ansete konkurrerende Familier kunne kaste et lignende forhøjende, klassisk Skjær over hinanden. Familien Krabbe har for sig alene ikke noget som helst klassisk eller romantisk ved sig, Familien Bille heller ikke; men derved, at man tydelig opfatter den skarpt udprægede Familieforskjel, samtidig med at Familiernes rivaliserende Stilling letter

*) Den røde og den hvide Rose i England.

Tankens Overgang fra den ene til den anden, tjene de begge til gjensidig at belyse hinandens Selvexistens og derved at kaste Glans over hinandens Huse. Har Krabbes en Dag Konfirmation, saa virker den klare Forestilling, man har af, at det er i den Krabbeske Kreds og ikke blandt Billerne*), at der foregaar noget, i høj Grad forhøjende paa Konfirmantens hele Anseelse, ja sker det en Gang, at to unge fra de mægtige Huse knytte en Forbindelse med hinanden, bliver man ganske bevæget derover ligesom «Klatterup», da han udbryder: «Hvor skjønt, hvor opløftende, at se to store Mænd i samme Fag, gjensidigen at lade hinanden vederfares Ret uden smaalig Jalousie . . . .»

I Virkeligheden fortjener jo ogsaa denne Ytring i og for sig Opmærksomhed som Bevis paa, hvorledes Sammenfatningen af to beslægtede Forskjelligheder kan frembringe Skjønhed.

---

*) Jvnf. Talemaaden „de Biller“, „de Marsviner“, „de Povisker“ i gammeldansk.

37. En Dag gik 3dje og 4de Kompani forbi hinanden, i det de hver fra sin Side kommanderede: «Gevær paa Skulder». Det var en aldeles pudsig Virkning det gjorde, at se disse to Magténheder gjensidig bevise hinanden deres Respekt.

38. Paa lignende Maade kunne to Forfattere, der gjensidig i Skrift ville udtale deres Agtelse for hinanden, af mere end én Grund derved virke til hinandens Berømmelse.

39. Udvexling af Signaler betragtes altid af Tredjemand med Behag. Det er aabenbart atter Sammenfatningsskjønhed.

Heldige Sammentræf af Forskjellighed og Slægtskab kunne i Virkeligheden forekomme paa de mest forskjellige Maader, i mange Tilfælde uden at man lægger Mærke til, hvori Slægtskabet bestaar.

40. Vi minde endnu om den lille Erfaring, at man ikke alle Steder i lige Grad har Øje for Skyernes Udseende og Bevægelser.

Nogle Steder lagde man aldrig Mærke til dem, skjønt der tilsyneladende var rig Lejlighed dertil; det faldt èn aldrig ind at se videre paa Himlen. Andre Steder var Skyernes Betragtning og Studium ligefrem en Yndlingsadspredelse. Der er ikke Spørgsmaal om, at sidst nævnte Steder — selv om man ikke indser hvorledes — maa have staaet i et vist Sammenfatnings-Forhold til Skyerne, hvorved Tankens Overgang til disse er bleven lettet, og hvorved Skjønhed er opstaaet.

Saaledes er det, hvor Talen er om en Gjenstands Skjønhed, ikke blot Gjenstanden selv, men i langt videre Forstand end man strax skulde formode, dens Omgivelser, det kommer an paa. Lad os et Øjeblik vende tilbage til Holbergs-Træets Omgivelser og se, om vi nu ogsaa kunne forstaa, at de ovennævnte Betingelser for Opfattelsen af Selvexistens

derved i saa fortrinlig en Grad have været opfyldte.

Ja, med Hensyn til Jævnbyrdigheden i Indtrykkenes Styrke forstaas det snart, at der ikke har kunnet mangle noget, i det baade Kultur- og Naturindtrykket ved dette Træ hver paa sin Side gjør sig gjældende med ejendommelig udfordrende Mægtighed og Kraft; men hvorledes var det med Tankebroen? Den maa naturligvis først og fremmest søges i det ofte omtalte Modsætningsforhold mellem Kultur og Natur. Holbergs Træ er og bliver altid væsentligst en Modsætningsskjønhed. For saa vidt var vor Formodning fra det allerførste Øjeblik rigtig; men dermed er kun ikke alt sagt. Der er sikkert endnu en anden Forbindelse mellem dette Træ og dets Omgivelser. Der er et vist klassisk Præg over begge Dele. Det er uden Tvivl af største Betydning med Hensyn til Skjønheden, at Holbergs Mindetavle sidder der i Muren under Træet, at Universitetsbiblioteket, Provstegaarden og Metropolitanskolen ses i dets umiddelbare Nærhed. Havde

Træet staaet i en af Smaagaderne paa Kristianshavn vilde det ikke nær have frembragt den Virkning. Saaledes maa det vist forstaas, at Tankebroen ved Holbergs-Træet kan besidde den betydelige Styrke, hvorom Virkningen bærer Vidnesbyrd; den er egentlig dobbelt. Man kunde synes, at Forbindelser af sidstnævnte Art maatte udviske Indtryksforskjellen og derved skade, men som vi have set, kan det lidet nytte, at Forskjellen er den størst mulige, naar man ikke kan fatte den. Hellere maa den mildnes ved tilstedeværende Slægtskab, naar dette kan bevirke, at man hurtig og let fatter Sammenhængen. Hvad det kommer an paa, er en Middelvej imellem de to stridende Fordringer: stor Forskjel og dog ikke større Afstand, end at Sammenfatning kan iværksættes. Det er denne Middelvej, der saa heldig er truffen ved vort Træ.

Et Slutningsbesøg.

Saaledes have da efterhaanden Forholdene ved Holbergs-Træet klaret sig. Lad os nu til Afsked en Gang endnu aflægge det et lille Besøg.

41. Det er en Søndag Aften efter en smuk Dag. Der er stille i Gaden. Alle Butiksvinduer ere tilskoddede; man hører enkelte Fodtrin fra de faa Mennesker, der ikke i Dag have været i Stand til at søge Skoven. Ingen Vognrummel, ingen Støj overdøver Lyden af de enlige, skarpe Anslag mod Flisen; man hører Resonnantsen mellem Husenes høje Rækker efterhaanden tabe sig ned ad Gaden. Der er som noget uddødt ved Byen. En Gang imellem afbrydes Stilheden ved, at en eller anden Bagerfamilie kommer jagende gjennem Gaden i en Char-à-banc med grønne Grene fra Skoven og holder stille uden for et Hus, hvor Selskabet under Latter, Fjas og

gjentagne Godnatter skilles ad eller forsvinder i Huset. Saa er der atter stille. De lukkede Butikker, Metropolitanskolens soltørrede Mure, der ligesom endnu fortælle om den Hede, det var i Middags, og hvor trykkende det er i Byen om Sommeren, alt vidner om, at Folk ere helt andre Steder henne. Byen er egentlig ret ejendommelig en saadan Dag; der er noget klassisk ved den. Det er, som om den stadige Tanke om Skoven bevirkede, at den syntes mere byagtig end sædvanlig — om man tør bruge dette Udtryk —, at den fremtraadte for Forestillingen med større Særegenhed, større Selvexistens. Dette Forhold kommer Træet til gode. Det har paa en Maade faaet Assistance af den hele Skov i sin Modsætningskamp og kan nu føre den bedre. Derved, at det ligesom har Skoven bag ved sig, formaar det at give et forstærket Naturindtryk, og derved, at den stadige Erindring om, at Folk ere i Skoven, tjener som Tankebro mellem Natur og Kultur, formaar det dog samtidig inderligere end sædvan-

ligt at forbinde sig med Byen. Baade Forskjel og Forbindelse ere blevne stærkere. I Virkeligheden gjør Træet en saadan Søndag Aften et langt hyggeligere Indtryk end sædvanligt; det er ganske ejendommeligt at se, og man vilde ikke let begribe Aarsagen, naar man ikke havde de Love, hvortil vor Undersøgelse nu har ført, som forklarende Middel ved Haanden.

For-
I
ndag
sæd-
se,
naar
der-
ldel